СФІНКС

© Український переклад. О. М. Мокровольський, 1992.

Під час жахливого владарювання холери в Нью-Йорку я прийняв від одного мого родича запрошення побути з ним два тижні в безлюдному затишку його cottage ornee (1) на берегах Гудзону. Нас тут зусебіч оточували звичайні засоби літніх розваг, і як би ми тішилися, блукаючи навмання лісами, малюючи, катаючись на човні, рибалячи, купаючись, музикуючи та читаючи книжки, як приємно збули б ми час, коли б не щоранкові страшні вісті з многолюдного міста. Ані дня не минало, котрий не приніс би нам звістки про кончину кого-небудь із наших знайомих. Фатальна згуба набирала розмаху та сили, і ми навчилися очікувати щоденно: кого з друзів утратимо сьогодні? Ми вже тремтіли при наближенні будь-кого, хто міг нести новину. Навіть сам вітер з півдня, видавалося нам, дихав смертю. Ці невідступні думки паралізували, ба навіть цілковито заполонили мою душу. Я не міг ані говорити, ані думати, ані мріяти про будь-що інше. Мій господар був не такої легко збудливої вдачі, як я, і, дарма що сам був опечалений вельми, всіляко намагався підтримати мій дух. Ніяка мана нездатна була обманути, ніяка мара — обмарити бодай на хвилину його багатий філософічний розум. Він досить жваво відгукувався на матеріальні прояви того жаху, але зловісні тіні не ранили його душі своїми крильми.

(1) Цяцькованого котеджу (фр.).

Його зусилля вирвати мене з того стану ненормальної понурості, в який я впав, не досягали мети, і то значною мірою завдяки певного роду книжкам, що їх я вишукав у його бібліотеці. А то були такі книжки, що спонукали проростати всяке сім'я спадкової забобонності, що досі дрімало собі в моїх грудях. Господар не знав, чого я начитався, і часто ніяк не міг збагнути, що саме так тяжко вразило мою уяву.

Найулюбленішою моєю темою була народна віра в прикмети й знамення — і цю віру, саме на цьому відтинку мого життя, я ладен був досить рішуче захищати. Про це ми подовгу й завзято сперечалися: він обстоював цілковиту безпідставність віри в подібні речі, а я доводив, що таке масове почування, виникаючи зовсім раптово — себто, без очевидних слідів будь-чиєї підказки,— має в собі непомильні проблиски істини, а тому до нього слід ставитися з великою повагою.

Річ у тім, що невдовзі, по моєму прибуттю до котеджу, зі мною сталася настільки нез'ясовна й до того схожа на знамення пригода, що хто б не вибачив мені за те, що я добачив у ній якусь призвістку. Пригода так вразила і заразом так збентежила й приголомшила мене, що збігло чимало днів, перш ніж я надумався і зважився розповісти про цей випадок моєму другові.

Надвечір незвичайно спекотного дня я з книжкою в руках сидів біля розчиненого вікна, з якого відкривався, ген поза довгими лініями річкових берегів, вид на далеку гору, що в неї ближчий до мене схил був оголений, обезліснений так званим земляним зсувом. Думки мої вже давно блукали між книжкою, що лежала переді мною, і мороком та спустошенням великого міста, розташованого неподалік. Коли я відірвався від сторінки, мій погляд упав на голий схил гори й на якусь річ — ні, на якусь живу потвору бридкострашної будови; те створіння дуже швидко злетіло від вершини до підніжжя гори й щезло в густому лісі. Першої миті, коли воно трапило мені на очі, мені подумалось, чи не збожеволів я часом або принаймні чи не приверзлося це мені, й не одна хвилина збігла, поки я зумів переконати себе, що я не збожеволів і не марю. Одначе боюсь, що тому, хто читатиме мій опис того монстра (якого я бачив цілком виразно й спостерігав зосереджено весь час, скільки він рухався у мене на виду), буде ще трудніше, ніж мені, повірити в такі речі.

Намагаючись визначити розміри тієї істоти, порівнюючи з товщиною дерев, повз які вона пролітала (кілька лісових велетнів, що їх обминула люта стихія земляного зсуву), я виснував: вона набагато більша за будь-який із нині існуючих лінійних кораблів. Кажу про лінійні кораблі, бо на це

порівняння мене наштовхнули обриси потвори: корпус одного з наших сімдесяти чотирьох лінкорів може дати досить стерпне уявлення про її загальну будову. Щелепи тієї тварюки містилися на кінці хоботища завдовжки шістдесят чи й вісімдесят футів, а завтовшки з тіло звичайного слона. Біля основи того хобота кошлатилась незмірна купа чорної вовни — більше, ніж можна б настригти з двох десятків буйволів, а з тієї вовни стирчали, закручені вниз і на боки, два лискучі ікла, страшенно схожі на вепрячі, тільки незрівнянно більші розмірами. Обабіч хобота й паралельно йому стриміло по рогу — прямому й велетенському, тридцять чи й сорок футів завдовжки, начебто чисто кришталевому й ограненому, немов довершена призма, і та призма величаво сяяла відбитим світлом призахідного сонця. Хобот скидався на величезний клин, вершина якого була спрямована до землі. А від основи того хобота розліталися врізнобіч дві пари крил — кожне майже сто ярдів завдовжки, — й одна пара крил над другою, і кожне вкрите товстим шаром металевої, луски, а кожна "лусочка" мала вочевидь футів десять-дванадцять у діаметрі. Я завважив, що верхній і нижній яруси крил були сполучені міцним ланцюгом. Та головною особливістю цієї жахливої почвари було зображення Маски Смерті, яке займало майже всю поверхню грудей, так доладно виведене сліпучою білиною на темному тлі тіла, немовби його вималював там невідомий митець. Тієї миті, коли я розглядав страховище, прикипівши поглядом до малюнка на його грудях, весь переповнений змішаним почуттям жаху та захвату, ще й передчуваючи близьку біду і неспроможний притлумити оте передчуття будь-якими зусиллями розуму,— я завважив, як гігантські щелепи на кінці хобота розчепилися, і воно видало такий голосний та виразистий гук горя, що різонув по моїх нервах, неначе провіщення погибелі. Коли потвора зникла біля підніжжя гори, я впав опукою на підлогу, втрачаючи свідомість.

Прийшовши до тями, я, звісна річ, хотів негайно розповісти другові про те, що тільки-но бачив і чув, але хтозна-яке почуття суперечності таки не дало мені цього зробити.

Якось увечері, на третій чи четвертий день після описаної пригоди, ми з ним сиділи в кімнаті, де мене спіткало видіння: я — на тому самому місці під тим самим вікном, а він — зручно вмостившись на дивані поруч. Збіг відповідних часу й місця спонукав мене все-таки розповісти докладно про те з'явище. Він вислухав мене до кінця, не уриваючи; спочатку був зареготався щиро, а тоді поринув у надмірно похмуру задуму, от ніби моє розумове нездоров'я було для нього безперечною річчю. Цієї миті я знов виразно побачив потвору і вигуком непідробного жаху привернув до неї другову увагу. Він і собі жадібно кинувся до вікна... але заявив, що нічого не бачить, хоч я весь час описував словами шлях істоти, що летіла вниз понад оголеним схилом гори.

Тепер моїй тривозі не було вже краю, бо в тому видінні я добачив призвістку моєї смерті — чи, що ще гірше, першу признаку нападу якоїсь манії. У відчаї я впав назад у крісло й на хвилину закрив обличчя руками. Коли я відтулив очі, з'явища того вже не було видно.

Господар мій, одначе, прибрав знову,, наскільки зумів, свою спокійну манеру й вельми суворо допитав мене,, щоб довідатися все про ту фантастичну істоту. Коли я задовольнив його цікавість, він глибоко зітхнув, мовби скинув із пліч нестерпного тягаря, і продовжив розмову,, як мені видалося — жорстоко-супокійно, про різні аспекти умоглядної філософії, адже саме про це ми з ним сперечалися доти. Пригадую, він. так-то особливо наполягав (серед усякої іншої всячини) на тій ідеї, що, мовляв, головне джерело помилок у всіх людських шуканнях криється в схильності нашого розуму або недооцінювати, або ж переоцінювати важливість того чи іншого предмета, неправильною міркою хибно визначаючи його спорідненість.

— Наприклад, аби оцінити належно, який вплив справило на людство поширення, з віку в вік, демократії,— мовив він,— віддаленість певної доби, міру демократичності якої треба визначити, повинна предметно оформитися в нашій оцінці. Але назвіть мені хоч одного з тих, що писали на тему врядування, хто коли-небудь визнав ось це відгалуження предмета взагалі вартим обговорення?

Тут він замовк на хвилину, підійшов до книжкової шафи й дістав один із звичайних синопсисів Природничої Історії. Тоді, попросивши мене помінятися з ним місцями, щоб йому легше було вчитати дрібний шрифт фоліанта, він. пересів у моє крісло під вікном і, розгорнувши книжку, майже тим самим урівноваженим тоном поновив розмову.

— Коли б ви не так безперервно змальовували вашого монстра,— сказав він,— я б, може, й зумів показати вам, що ж воно таке було. По-перше, дозвольте мені зачитати вам школярський опис роду Сфінкс, родини Crepuscularia, виду Lepidoptera, класу Insecta, себто комахи. Ось що говориться в цьому описові:.

"Четверо перетинчастих крил вкриті маленькими барвистими лусочками, ніби металевими на вигляд; рот має форму сплющеного хоботка, утвореного видовженням щелеп, по боках яких містяться рудименти жувалець та опушені мацальця; нижні крила кріпляться до верхніх цупким волоском, вусики мають форму видовжених призматичних паличок; черевце поцятковане. Цей сфінкс із зображенням "мертвої голови" досі часто наганяє жах на неосвічених людей своїм сумовитим ніби криком та знаком смерті на щитку". Тут він закрив книжку й нахилився вперед у кріслі, розташувавшись точнісінько так само, як і я тієї хвилини, коли спостерігав "монстра".

— Ах, ось і він! — незабаром вигукнув мій господар.— Саме підіймається на схил, і я згоден з вами: вельми незвичайне з виду створіннячко. І все ж воно ні в якому разі не таке велике, ані таке далеке, як вам уявилось. Бо ж насправді, поки воно дереться вгору по цій нитці, яку павук нап'яв понад віконною рамою, я бачу, що по довжині воно буде не більше шістнадцятої частини дюйма і також не далі шістнадцятої дюйма від зіниці мого ока.